

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η «ΕΥΡΩΠΗ» ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Ιωάννης Καποδίστριας στο πλαίσιο των κρίσιμων γεγονότων και των έντονων πολιτικών ζυμώσεων που σηματοδοτούν την ευρωπαϊκή ιστορία στη διάρκεια της δεύτερης και της τρίτης δεκαετίας του 19ου αιώνα έχει επανειλημμένα υπογραμμιστεί και αναλυθεί. Η παρουσία του ως εκπροσώπου του ανακτοβουλίου της Πετρούπολης στις διπλωματικές διαβουλεύσεις που προηγήθηκαν και ακολούθησαν τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βιέννης, κυρίως όμως η συμμετοχή του στις σημαντικές διεθνείς διασκέψεις της περιόδου 1818-1822, έπληξε περισσότερο από αισθητή, συχνά καθοριστική για την πορεία των ευρωπαϊκών πραγμάτων. Έχει όμως, αντίστροφα, σκιαγραφηθεί η εικόνα που είχε ο ίδιος διαπλάσει για την Ευρώπη – ύπαρκτή ή ιδεατή;

Ίχνηλατώντας το περιεχόμενο των κυρίων ιδεολογικών επιλογών που προσφέρονταν στους Ευρωπαίους κατά την έκταση της ναπολεόντειας περιόδου, θα ήταν δυνατό να προβληθεί πρωταρχικά το ερώτημα αν οι αναζητήσεις του Καποδίστρια εντάσσονταν στο πλαίσιο που προδιέγραφαν οι αποφάσεις του Συνεδρίου της Βιέννης ή αν κατέτειναν στην υπέρβασή του – προς την κατεύθυνση των ριζοσπαστικών αρχών και κανόνων που θεσμοθετήθηκαν από τη Γαλλική Επανάσταση. Άραγε, πιο συγκεκριμένα, η Ευρώπη που δραματιζόταν συνέπιπτε με την Ευρώπη της Παλινόρθωσης, αναδομημένη πάνω σε αυστηρά συντηρητικούς θεσμούς και προσηλωμένη στη διατήρηση του status quo; Ή μήπως προσέβλεπε, αντίθετα, στην ιδεατή Ευρώπη των ελευθεριών, των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη, της λαϊκής κυριαρχίας, της αυτοδιάθεσης των λαών; Ο προσανατολισμός του Καποδίστρια έκλινε σταθερά προς την πρώτη κατεύθυνση. Ο προσδιορισμός εντούτοις της βασικής του επιλογής δεν θα όφειλε να επισκιάσει το φαινόμενο της έτερογένειας των επιδιώξεων που ήταν αναπόφευκτο βαθμιαία να ανακύψει στους κόλπους των ίδιων των προασπιστών του καθεστώτος της Βιέννης· εφόσον μάλιστα ο Καποδίστριας προοριζόταν να αποτελέσει τον πρωτόπορο φορέα μιας δυναμικής ροπής, ασύμβατης με τη στατική αντίλη-

ψη πού, σέ πείσμα τῶν ἐκδηλων δυσλειτουργιῶν καί ἀντινομιῶν τοῦ συστήματος, ἐξακολουθοῦσε νά διαπνέει ὅλους σχεδόν τοὺς ὁμολόγους του στό πλαίσιο τῆς Συμμαχίας.

Ἡ πολιτική προοπτική πού διαγραφόταν γιά τήν Εὐρώπη στή σκέψη τοῦ Καποδίστρια προβάλλει μέ σαφήνεια μέσα τόσο ἀπό τίς προσωπικές του ἐκμυστηρεύσεις ὅσο καί ἀπό τὰ ἐπίσημα κείμενα πού φέρουν τήν ὑπογραφή του. Τό συμφέρον τῆς Εὐρώπης ἔγκειται – σύμφωνα μέ ἰδική του διατύπωση– εἰς «τὴν ἐδραίωσιν τοῦ συστήματος τοῦ ἐγκαθιδρυθέντος ἐν Παρισίοις καί τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συνθηκῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὴν βάσιν αὐτοῦ»¹ - πού συγκροτοῦν, κατὰ μίαν ἄλλη ἔκφρασή του, τὸ «Δημόσιον Δίκαιον τῆς Εὐρώπης»². Κατὰ τὴν πρώτη ὑπηρεσιακὴ συνεργασία του μέ τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1816, θὰ ὑποβάλει ἔκθεση ὅπου καί θὰ ἐντοπίσει τὸ «σπουδαιότερον καί γενικώτερον» μεταξὺ τῶν μεγάλων συμφερόντων, «ἅτινα τὸ ἀπαραβίαστον τῶν συνθηκῶν ὄφειλε νά ἐξασφαλίσῃ», στὴν προφύλαξη τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη τῶν ἐπαναστάσεων³. Σὲ σειρά μεταγενέστερων ὑπομνημάτων του θὰ ἀναζητήσῃ τὰ μέσα προκειμένου οἱ συμμαχικὲς Δυνάμεις ἐνωμέναι, «με πίστη ὁμόφωνη», νά ἀντιταχθοῦν στὰ «αἰσχρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάστασης καί τοῦ ἐγκλήματος», «νά προφυλάξουν τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν μάστιγα»⁴. Πρὸς τὴν κατεύθυνση μάλιστα αὐτὴ θὰ προτείνει τὸ 1818 τὴν σύσταση μιᾶς «Γενικῆς Συμμαχίας» μεταξὺ τῶν κρατῶν πού συνομολόγησαν τίς συμφωνίες τοῦ 1815, προκειμένου νά ἐξασφαλιστεῖ ὁ ἐλεγχὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑποθέσεων, ἡ ἐγγύηση τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος καί ἡ διατήρηση στοῦ θρόνου τῶν νόμιμων Εὐρωπαίων ἡγεμόνων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ὡσὰκις ἡ παρέμβαση κρινόταν ἀναγκαία γιά τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξης καί τὴν προάσπιση τῆς εἰρήνης, θὰ ὄφειλε νά ἔχει, σὲ κάθε περίπτωση, συλλογικὸ χαρακτῆρα. Στὸ εἰδικὸ αὐτὸ περιεχόμενον τῆς ἐπέμβασης θὰ ἐμμένει καί ὅταν ἐπιφορτιστεῖ, τὸ 1820, μέ τὴν εὐθύνη τῆς σύνταξης τοῦ «προκαταρκτικοῦ πρωτοκόλλου» μέ ἀναφορὰ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐξεγέρσεων στὴν ἰταλικὴ καί τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο:

Ἐὰν ὑπῆρχε κάπου ἐν Ἐθνῷ ἀνήσυχον καί ὀλέθριον, ἔτοιμον πάντοτε νά καταστρέψῃ τὰ ἄλλα, νά διχάσῃ, νά ἐξεγείρῃ ταραχὰς εἰς τὸν λαόν, δὲν εἶναι ἀμφίβολον ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη κατέχουν τὸ δικαίωμα νά

1. [Ἰωάννης Καποδίστριας], *Αὐτοβιογραφία*, εἰσαγωγή, μετάφραση καί σχόλια Μ. Λάσκαρι, [στὸ ἐξῆς *Αὐτοβιογραφία*], Ἀθήνα, 1962, σ. 70.

2. Π. Πετρίδης, *Ἡ διπλωματικὴ δρασίς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 106.

3. *Αὐτοβιογραφία*, ὁ.π., σ. 79.

4. Τὰ σχετικὰ κείμενα, βλ. εἰς Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 100-107, 95-99.

ένωθουν διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ταραχὴν, διὰ νὰ τὸ τιμωρήσουν καὶ νὰ τὸ σταματήσουν διὰ παντὸς νὰ βλάπτῃ»⁵.

Τὸ κείμενο αὐτό, τὸ ὁποῖο στὴν τελικὴ μορφή θὰ υἰοθετήσῃ καὶ θὰ ὑποβάλῃ στὸ Συνέδριο τοῦ Τροπιάου ὁ ἴδιος ὁ Μέττερνιχ, θὰ καθιερώσῃ – κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Harold Nicolson – τὸ δόγμα ὅτι ἂν ἐπικρατοῦσε ἡ ἐπανάσταση στὸ ἐσωτερικὸ ὁποιοῦδήποτε κράτους- μέλους τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας, τὸ κράτος αὐτὸ θὰ ἀποβαλλόταν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς, ἐνῶ, παράλληλα, τὰ μέλη τῆς Συμμαχίας θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναλάβουν ἀπὸ κοινοῦ ἐνοπλὴ δράση μὲ σκοπὸ τὴν ἐπαναφορὰ του στὴν ὁδὸ τῆς νομιμότητος⁶. Κατ' ἐπέκταση, ἡ μορφή αὐτὴ τῆς συσσωμάτωσης ἀνταποκρινόταν στὴ διττὴ φροντίδα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας: ἀφενὸς νὰ συσφιχθοῦν οἱ δεσμοὶ ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἀνάληψη μεμονωμένων ἐκβιαστικῶν πρωτοβουλιῶν καὶ ἀφετέρου νὰ προληφθεῖ ἡ προσφυγὴ στὴ βία μέσω τοῦ πειθαναγκασμοῦ ποὺ θὰ ἀσκοῦσε τὸ ἐνιαῖο μέτωπο τῶν μελῶν τῆς Συμμαχίας.

Ἡ σταθερὴ ἐμμονὴ στὶς ἀρχές αὐτές προκαθορίζει τὴ στάση τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. «Ἡ στερέωσις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συστήματος», ὑποστηρίζει, συνεπάγεται τὴν «διατήρησιν τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ»⁷. Ἡ ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ τοποθέτησις ἀντικατοπτρίζεται πρῶτα στὴν τακτικὴ ποὺ θὰ υἰοθετήσῃ στὶς ἐπαναστατικὰς ζυμώσεις ποὺ συντελοῦνταν στὴν Ἑλλάδα. «Μετεχειρίσθην τὴν γλῶσσαν» – γράφει σχετικὰ μὲ τὴν ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μὲ τοὺς συμπατριῶτες του κατὰ τὴ διέλευση ἀπὸ τὴν Κέρκυρα – «ἦν μοὶ εἶχεν ὁμοίαι ὁ Αὐτοκράτωρ, γλῶσσαν ἄλλως τε, ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας, σύμφωνον καὶ πρὸς τὰς ἰδικὰς μου πεποιθήσεις»⁸ καὶ ἐπεξηγεῖ: «Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκην ἡσυχίας. Ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐξασφαλίσωμεν μόνον διὰ τῆς ἐνώσεως μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ μέγας οὗτος καρπὸς τῶν προσπαθειῶν μας θὰ ἤξηφανίζετο εὐθὺς ὡς τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμφέροντα ἤθελον ρίψει τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας εἰς τὸ μέσον ἡμῶν». «Πρέπει συνεπῶς» – κατέληγε – «νὰ ἀφήσωμεν τὰ πράγματα ὡς ἔχουν»⁹. Κατηγορηματικὰ ἀρνητικὴ θὰ εἶναι, κατὰ συνέπεια, ἡ ἀντίδρασί του στὴν ἐξαγγελία τῆς κήρυξης τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821: «Ἰδού, μία ἐπανά-

5. Πετρίδης, *δ.π.*, σσ. 95-99, 109-112.

6. H. Nicolson, *The Congress of Vienna, A Study in Allied Unity: 1812-1822*, Λονδίνο 1946, σσ. 270-271.

7. Αὐτοβιογραφία, *δ.π.*, σ. 95.

8. Αὐτοβιογραφία, *δ.π.*, σ. 118.

9. Αὐτοβιογραφία, *δ.π.*, σσ. 110-111.

σταση πρόωρη για την Ελλάδα κινδυνεύει να αφανίσει όλους τους κόπους μου για την μελλοντική εὐτυχία της». Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀποδίδει τὶς πρῶτες ἀντιδράσεις τοῦ ὁ Παπαδόπουλος-Βρετός, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ μελλοντικός κυβερνήτης θὰ ἀποτυπώσει τὴν ἀποψή του γιὰ τὴν πρωτοβουλία τῶν Φιλικῶν στὸ γνωστὸ ὑπόμνημα ποὺ ὑπέβαλε στὸν τσάρο Νικόλαο Α΄, τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1826, ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἀγώνας τῆς Ἀνεξαρτησίας εἶχε ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιωθεῖ: «ἐγκληματικὸ τῶν ἐταιριστῶν κίνημα», ἀποτέλεσμα «σκευωριῶν δρακὸς τυχαρπᾶστων ἀνθρώπων»(!)¹⁰.

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἀνίχνευση προσφέρθηκε γιὰ νὰ προσδιορίσει τὴν ἐπιλογή τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι στὸ θεμελιακὸ πολιτικὸ δῆλημα τῆς ἐποχῆς του. Ἡ τοποθέτησή του, ρητὴ καὶ κατηγορηματικὴ, τὸν κατατάσσει στοὺς συνειδητοὺς ἐκφραστὲς τοῦ συντηρητικοῦ ρεύματος – σ' αὐτοὺς ποὺ ὁ J. B. Duroselle χαρακτηρίζει ὡς ὀπαδοὺς τῆς «παλαιᾶς», σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ «νέα» Εὐρώπη ποὺ ὀραματίζονταν οἱ φορεῖς τοῦ πνεύματος τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης¹¹. Ἄν ἐντούτοις ἐντοπιζόταν σ' αὐτὴν ἀποκλειστικὰ τὴ διμερῆ διάσταση, ἡ ἀναφορὰ στὶς ἰδέες ποὺ ἔφερε ὁ Καποδίστριας γιὰ τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης θὰ κινδύνευε νὰ ἀποδειχτεῖ ὄχι μόνο συμβατικὴ, ἀλλὰ καί, στὴν ἀνεπάρκειά της, παραπλανητικὴ.

Πέρα, πράγματι, ἀπὸ τὸ κεντρικὸ σχῆμα τῆς διμεροῦς ἀντίθεσης μεταξὺ συντηρητικῶν καὶ ριζοσπαστῶν, θὰ λειτουργήσουν στοὺς κόλπους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας βαθύτερες δυναμικὲς ποὺ θὰ δημιουργήσουν ἀντιθετικὰ ρεύματα στὸ ἐσωτερικὸ τῶν δύο εὐρύτερων αὐτῶν ἰδεολογικῶν παρατάξεων. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ θὰ γίνῃ ἀμεσότερα αἰσθητὸ στοὺς κόλπους τῆς συντηρητικῆς μερίδας, ἡ ὁποία ἔφερε τὴν εὐθύνη καὶ τὸ βάρος τῆς ἐξουσίας. Στὴ διαχείρισή της, μέσα ἀπὸ τὰ συλλογικὰ ὄργανα ποὺ εἶχαν θεσμοθετηθεῖ στὴ Βιέννη, θὰ ἀνακύψουν βαθμιαῖα διαφοροποιήσεις ποὺ ὑπέκρυπταν ἑτερογενεῖς στρατηγικοὺς προσανατολισμούς, ἔστω καὶ ἂν θὰ ἦταν σὲ πρώτη ὄψη δυνατό νὰ ἀναχθοῦν στὸ ἐπίπεδο τῆς τακτικῆς. Στὸ πλαίσιο τῆς διαδικασίας αὐτῆς, ὁ Καποδίστριας θὰ διαδραματίσει ρόλο καθοριστικὸ ἀνακινῶντας πρῶτος, μέσα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς διαύλους τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλιῶν, τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν υἱοθέτηση μιᾶς πολιτικῆς ἀντίληψης λιγότερο στατικῆς καὶ περισσότερο δυναμικῆς, πρόσφορης νὰ ἀνταποκριθεῖ, ὡς ἓνα τουλάχιστο σημεῖο, καὶ τελικὰ νὰ κατευθύνει τὶς πηγαῖες ἀναζητήσεις τῶν λαῶν, ἰσχυρότερων ἢ ἀσθενέστερων.

Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς διαφοροποίησής του ἀπέναντι στοὺς

10. Ὁ.π., σσ. 139,144. Βλ. ἐπίσης, Κ. Σβολόπουλος «Ὁ Ἄ. Ὑψηλάντης καὶ ἡ ἐξέγερση στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Μιὰ ἐπανεκτίμηση», *Μνήμη Ἄ. Ὑψηλάντη, 200 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του*, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, σσ. 59-76.

11. J. B. Duroselle, *L'Europe. Histoire de ses peuples*, Perrin 1990, σ. 309.

περισσότερο συντηρητικούς όμολόγους του, θά δοθεῖ όταν ὁ Καποδίστριας ἐπιφορτιστεῖ μέ τή σύνταξη τοῦ ἀνεπίσημου ὑπομνήματος, στίς 2 Νοεμβρίου, πού προοριζόταν, μετά τήν ὑποβολή του στίς συμμαχικές κυβερνήσεις, νά ἀποτελέσει τή βάση στίς διαβουλεύσεις γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ἐκρουθμης κατάστασης στό βασιλείο τῆς Νεαπόλεως. Ὁ ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου ἐπανερχόταν στό προσφιλές του δόγμα τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης· εἰσηγοῦνταν ὁμως, παράλληλα, ὡς βασική προϋπόθεση, τήν προκαταρκτική ἀνάληψη πρωτοβουλίας γιά τή συμφιλίωση τοῦ βασιλιά Φερδινάνδου μέ τὸ λαό του, μέ βάση «τήν ἐγκαθίδρυση μιᾶς τάξης πραγμάτων πού θά ἀποτελοῦσε ἐγγύηση γιά τήν πραγματοποίηση ἑνός γνήσιου ἐθνικοῦ πόθου». Στό μεταγενέστερο κείμενο τῆς «Αὐτοβιογραφίας», ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας ἐπεξηγεῖ τήν πρότασή του:

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ βάση ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ παλινόρθωσις τῆς γαλλικῆς μοναρχίας ἀπετέλει γεγονός δεσποζούσης σημασίας, ὅπερ ἐξήσκει γενικήν καί ἀποφασιστικήν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, καί ἀνατρέχοντες εἰς τὰ συμβάντα ἅτινα εἶχον ἀναγκάσει, τρόπον τινά, τὰς Δυνάμεις νά ἀναγνωρίσουν τῶ 1814 καί 1815 τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπὶ ἄλλης βάσεως ἐξασφάλισως τῆς γαλήνης ἐν Γαλλία καί ἐν Εὐρώπῃ, ἀγόμεθα κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην νά ἀναγνωρίσωμεν ἐπίσης ὅτι πᾶσαι αἱ χώραι αἱ ὑποστάσαι ἐπαναστατικὰς ἀνατροπὰς δέν ἠδύναντο ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει νά προλάβουν τήν ἐπανάληψιν τῶν ἀνατροπῶν τούτων κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ μόνον διὰ συνετῶν θεσμῶν ἱκανῶν νά συνδυάσουν τὰ συμφέροντα τῶν παλινορθωθέντων θρόνων καί τὰ παρόντα συμφέροντα τῶν λαῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο σύμφωνος καί πρὸς τὸ γράμμα ἀκόμη τῶν συνθηκῶν αἵτινες εἶχον ἀποτελέσει τήν γενικήν συμμαχίαν· συνεπῶς ἠδυνάμεθα νά ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ πέντε Μεγάλαι Δυνάμεις θά συνεφώνουν ὅπως ἐφαρμόσουν τήν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως, ἀκολουθῶντες δὲ καί εἰς τὸ ἰσπανικόν. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα συνετάγησαν αἱ ἀνακοινώσεις, ἅς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνε πρὸς τὰς συμμαχοὺς Αὐλάς, προσκαλοῦν αὐτάς νά ἐξετάσουν τήν πρότασιν συγκλήσεως νέου Συνεδρίου¹².

Ἡ εἰσήγησις τοῦ Καποδίστρια προκάλεσε, ὅπως ἦταν εὐλόγο, τὴ ζωνηρὴ ἀντίδραση πρωταρχικὰ τῆς Βιέννης. «Εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Αὐστρίας» –ἐπιλέγει ὁ ἴδιος ἐπιγραμματικὰ– «δέν ἤρρεσεν οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκρίναμεν τὰ ἐν Νεαπόλει γεγονότα, οὔτε ἡ πρότασις νέου Συνεδρίου»¹³. Στὴ διάρκεια τῶν

12. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σ. 134.

13. Στὸ ἴδιο.

λίγων ημερῶν πού θά ἀκολουθήσουν, ὁ Μέττερνιχ θά κατορθώσει, μέσα ἀπό τὸ διάυλο τῶν ἀπόρρητων διμερῶν διαβουλεύσεων κορυφῆς, νὰ στρέψει πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση τὸ κείμενο τῶν τελικῶν ἀποφάσεων πού θά περιληφθοῦν στὸ πρωτόκολλο τῆς 19ης Νοεμβρίου: ἡ ἀρχὴ τῆς συλλογικῆς ἐπέμβασης θά παραμείνει σεβαστή, ἀλλ' ἡ ἀναφορὰ στοὺς «γνήσιους ἐθνικοὺς πόθους» καὶ στὴν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος γιὰ τὴν παραχώρηση Συντάγματος θά ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση γιὰ στήριξη τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλιᾶ Φερδινάνδου, ὡς πρωταρχικοῦ ἐχέγγυου γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς σταθερότητας στὴ Νεάπολη καί, γενικότερα, στὴν Εὐρώπη. Ἡ ὁμόθυμη σύνταξη τῶν ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Αὐστριακοῦ καγκελλάρου –πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος– προοριζόταν νὰ σηματοδοτήσῃ τὴν ἀντίστροφη μέτρηση στὴ σταθερὰ ὡς τότε ἀνοδικὴ πορεία τοῦ μεγάλου Ἑλληνα διπλωμάτη¹⁴.

Θὰ ἦταν, ἄραγε, δυνατὸ ἡ ρηξικέλευθη πρωτοβουλία τοῦ Καποδίστρια νὰ ἀποδοθεῖ στὴν τάση γιὰ καιροσκοπικὴ προσαρμογὴ σὲ κάποιες ἀδήριτες πραγματικότητες, πού ὁ ἴδιος ἤδη διέκρινε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπέμεναν νὰ παραγνωρίζουν; Ἀναμφίβολα, ἡ καταφατικὴ ἀπάντηση θά ἑναρμονιζόταν μὲ κάποιες ὑπαγορεύσεις τοῦ διπλωματικοῦ λειτουργήματος. Οἱ βαθύτερες ὁμως καταβολές τῆς πρωτοβουλίας τοῦ ὀφείλουν νὰ ἐντοπιστοῦν στὸ σεβασμὸ πού σταθερὰ ἔπρεπε, ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, γιὰ τὴν προσωπικότητα τῶν ἐθνῶν – ἰσχυρότερων ἢ ἀσθενέστερων. Ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν ἀσάφεια ἢ τὴ σύγχυση πού ἐπικρατοῦσε γύρω ἀπὸ τὴν ἐννοία τῆς ἐθνότητος, ὁ Καποδίστριας ἐλκνόταν ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς σύζευξης ἔθνους καὶ κράτους, ἀπολήγοντας, μὲ τρόπο ἔμμεσο, στὴν οὐσιαστικὴ ἀποδοχὴ, ἀν ὄχι τῆς κλασικῆς ἀρχῆς, πάντως τοῦ περιεχομένου τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων· καὶ θὰ ἦταν, ἐπιπλέον, δυνατὸ νὰ ὑποστηριχτεῖ ὅτι, ἔλκοντας τὴν καταγωγὴ ἀπὸ μιὰ περιοχὴ πού εἶχε ἐπὶ μακροὺς αἰῶνες ὑποστειτὸ καθεστῶς μιᾶς ἐναλλασσόμενης ξενικῆς κυριαρχίας, βίωνε τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν περιστολὴ τῆς ἀνεξέλεγκτης ἀσκησης τῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἐθνικὰ ἀλλότριους ἡγεμόνες, μέσω ἀκόμη τῆς εἰσαγωγῆς συντηρητικῶν συνταγματικῶν θεσμῶν. Ἡ Εὐρώπη – ὑποστήριζε ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου στὸ Ἄαχεν, τὸ 1818 – θὰ ὀφείλε νὰ προστατευθεῖ ἐναντι τοῦ κινδύνου τῶν ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ καί, παράλληλα, τῆς ἀτεγκτῆς ἐπιβολῆς τοῦ δικαίου τῶν ἰσχυρότερων¹⁵. Προφανῶς, προσέβλεπε στὴν ἀποδοτικὴ ἔνταξη τῶν ἀσθενέστερων ἐθνικῶν ὄντοτήτων στὸ νέο σύστημα τῆς

14. Ἀναλυτικὰ βλ. Κ. Σβολόπουλος, «Ἡ Ρωσία καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα στὸ Συνέδριο τοῦ Λάμπαχ», *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. 29 (1986), σσ. 5-34.

15. Πετρίδης, ὁ.π., σσ. 95-96.

εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, στήν ἐνσωμάτωσή τους στήν κατεστημένη εὐρωπαϊκὴ δικαιοταξία. Ἡ ἐκχώρηση ἑνὸς ἀνάλογου δικαιώματος «ἐκ τῶν ἄνω», ὑπὸ τὸν αὐστηρὸ πάντοτε ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, προσφερόταν, κατὰ τὴν ἀποψή του, ὡς μέσο κατοχύρωσης τῆς κατεστημένης γενικότερης τάξης πραγμάτων. «Τὰ Συντάγματα» – δεχόταν ὁ ἴδιος σὲ ἰδιωτικὴ ἐπιστολὴ του, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1820 – «προσφέρουν τὸν σπόρο τῆς ἐπαναστάσεως» καὶ διευκρίνιζε: «Ἡ μόλυνσις, ἡ ὁποία προσβάλλει ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἐπίφοβος μόνον μέχρι τοῦ σημείου μέσῳ τοῦ ὁποίου αἱ κυβερνήσεις ἀνοίγουν τὴν δίοδον εἰς αὐτὴν μὲ ἀσυγχώρητον ἀπρονοησίαν»¹⁶.

Ἄρχουσε, ἄραγε, μία ἀνάλογη διευκρίνηση γιὰ νὰ κατευνάσει τὴν ἀντίθεση τῶν ζηλωτῶν τοῦ συντηρητικοῦ καθεστώτος τῆς Βιέννης ἀπέναντι στὰ «ρισοκίνδυνα» ἀνοίγματα τοῦ Καποδίστρια; Ἦταν, πράγματι, ἡ συντηρητικὴ Εὐρώπη τῆς Παλινόρθωσης διατεθειμένη νὰ ἐπανεισαγάγει, ἀνανεωμένο, ἔστω, καὶ νοθευμένο, τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἐπισημαίνει σημαντικὸς ἱστορικὸς τῶν ἡμερῶν μας, ὁ Henri Brugmans:

Μετὰ τὴν Βιέννη, ἡ εἰκόνα εἶχε μεταβληθῆ. Ἄναμφίβολα, ἡ «φιλοσοφία» ἐξακολουθοῦσε νὰ βαδίζει πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἐφόσον ἀνταποκρινόταν στὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Τὴ φορὰ αὐτῆ, δὲν εὑρίσκει ἀπὴ-χηση μετὰ τῶν βασιλιάδων. Ἐξαιτίας τῆς μετριότητάς τους; Ὁχι ἀποκλειστικά. Πράγματι, οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἐομίνευαν ἐπίσης μὲ τὸν τρόπο τους τὴν ἐπαναστατικὴν ἐμπειρία ποὺ μόλις εἶχαν βιώσει. Πρὶν ἀπὸ τὸν ἰακωβινισμό, πρὶν ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα, ἡ ἐρωτοτροπία μὲ τὶς «νέες ιδέες» ἦταν ἐπιτρεπτή. Ἦδη ὁμως, ὅταν ἦταν πλέον γνωστὸ ποῦ ὀδηγοῦσαν αὐτὲς οἱ ιδέες, τί θὰ ἔκαμαν οἱ ἐκτραχηλισμένες λαϊκὲς μάζες, κρινόταν ἐπιβεβλημένη ἡ φρόνησις. Οἱ φωτισμένοι μονάρχες τοῦ 18ου αἰῶνα εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ μεταρρυθμιστικὸ πρόγραμμά τους προσφερόταν γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸ κράτος καὶ ὁ λαός, σὲ ἀναγνώριση, θὰ ἀνήγειρε ἀψίδες θριάμβου γιὰ τοὺς ἐστεμμένους ἀπελευθερωτὲς του. Σήμερα, ἀντίθετα, μετὰ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ καλλιεργοῦνται ἀνάλογες αὐταπάτες. Εἶχε γίνει πλέον γνωστὸ, ἀκριβῶς σὲ βάρος τους, ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη δὲν ἀποτελεῖ παράγοντα τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι καὶ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς, ἡ φρόνησις ἔγκειται στὴ μικρότερη δυνατὴ προσβολὴ τῆς ἰσχύουσας τάξης πραγμάτων¹⁷.

Ὑπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς ἀποβαίνει κατανοητὴ ἡ ριζικὴ ἀντίθεση τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀτεγκτῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς Βιέννης

16. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 113.

17. H. Brugmans, *L' Europe des Nations*, Παρίσι - Λιέγη 1970, σ. 246.

ἀπέναντι στις εισηγήσεις τοῦ Καποδίστρια, πού εισηγαν στό πεδίο τῆς τακτικῆς, ἐπίφοβες ἀποκλίσεις. Ἡ σταθερή προσήλωση τοῦ Κερκυραίου εὐπατρίδη, σέ συνδυασμό πάντοτε μέ τούς γενικότερους προσανατολισμούς του στήν ἐξυπηρέτηση τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος τῶν Ἑλλήνων, θά διευρύνει τὸ χάσμα. Ὅπωςδήποτε, ἡ βίωση τῆς ἐθνικῆς ιδέας δέν εἶχε τρέψει τὸν Καποδίστρια πρὸς τὴν υἰοθέτηση ἀρχῶν καὶ πρακτικῶν πού ἐξέρχονταν ἀπὸ τὸ πλαίσιο των γενικότερων στρατηγικῶν ἐπιδιώξεων τῶν Συμμάχων Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν συμπατριωτῶν του ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ δέν θά ὄφειλε, σέ ὅποιαδήποτε περίπτωση, νὰ συναφθεῖ μέ τις ριζοσπαστικὲς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης· ἡ ἐθνικὴ χειραφέτησή τους προϋπέθετε τὴν προγενέστερη δημιουργία στερεῆς διοικητικῆς καὶ πολιτιστικῆς ὑποδομῆς. Τὸ γνωστὸ ὑπόμνημά του τῆς 18ης Ἀπριλίου 1819 «ἐπὶ τῶν μέσων βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων» δέν ἀνταποκρινόταν σέ μόνες τις ὑπαγορεύσεις τῆς τρέχουσας πολιτικῆς συγκυρίας, ἀλλὰ καὶ στήν εἰδικότερη ἐφαρμογὴ τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς ἀντίληψής του στό χῶρο τῆς γενέτειράς του¹⁸. «Ὅφείλομεν» –ὑπογράμμισε ρητά– «νὰ βοηθηθῶμεν μεταξὺ μας, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ὀργανώσωμεν ἓν ἔθνος»¹⁹. Πῶς οἷμας, ἦδη, θά ἀντιδρούσε, ὡς κορυφαῖος Εὐρωπαϊὸς διπλωμάτης, ἀπέναντι στό τετελεσμένο γεγονός τῆς ἔκρηξης τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, τὴν ὁποία, παρὰ τὴν ἀντίθετη βούλησή του, προκάλεσαν «ἀνησυχοὶ καὶ ταραχοῦχοι», «δράξ τυχάρπαστων ἀνθρώπων» – κατὰ τούς, ἀκόμη καὶ μεταγενέστερους, χαρακτηρισμούς του²⁰;

Ἄν, πράγματι, ἡ ἀναταραχὴ στήν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰβηρικὴ χερσόνησο εἶχε ἀποτελέσει τὸ ἔναυσμα, ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων προοριζόταν νὰ ἀποτελέσει τὸν καταλύτη στήν μορφοποίησιν τῆς ἰδιαίτερης ἀντίληψης τοῦ Καποδίστρια γιὰ τοὺς κανόνες πού θά ὄφειλαν νὰ διέπουν τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Ἡ ἐδραίωση τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα στήν Ἑλλάδα ἀποδείκνυε ὅτι ἡ σχολαστικὴ διατήρηση τοῦ status quo δέν ἦταν σέ κάθε περίπτωση δυνατὴ στήν εὐρύτερη ἔκταση τῆς ἠπείρου ὅταν, ὄχι μόνον φιλοδοξίες καὶ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ, ἀκόμη, ζωτικὲς ἀναζητήσεις ἢ ἀνάγκες ὑπόκεινταν – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν βούλησιν τῶν πέντε ἀνακτοβουλιῶν – στὴ διαδικασία μιᾶς ἀένανης δυναμικῆς μεταλλαγῆς. Τὰ γεγονότα ἔτειναν νὰ ἐπιβεβαιώσουν ὅτι ἡ βαθύτερη ἀντινομία πού κατέτρυχε τὸ σύστημα τῆς Βιέννης θά ἐκδηλωνόταν σέ συνάρτηση μέ τὴν πορεία λιγότερο τῶν ἰδίων

18. Ἐ. Πρεβελάκης, «Ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια 6/18 Ἀπριλίου 1819», *Πρακτικὰ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου*, Ἀθήνα 1967, σσ. 298-328.

19. Στὸ ἴδιο.

20. Αὐτοβιογραφία, ὁ.π., σσ. 59, 144.

τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ περισσότερο τῶν ἀσθενέστερων εὐρωπαϊκῶν ἔθνων. Ἡ στατική ἀντίληψη ποὺ πρέσβευαν οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ καθεστῶτος τῆς Βιέννης, στὴ μεγάλη πλειονότητά τους, συνεπαγόταν ἤδη εἴτε τὴν ἀσφυκτική «προστασία», εἴτε τὴν καταπίεση, εἴτε καὶ αὐτὴ τὴ βάνουση παραγνώριση τοῦ δικαιώματος μιᾶς πολιτικῆς αὐθυπόστατης ὑπαρξῆς. Ὁ Καποδίστριας ἦταν κατηγορηματικῶς ἀντίθετος στὸν τρόπο ἐκδήλωσης καὶ στὸ ριζοσπαστικὸ πνεῦμα ποὺ ἐνέπνεε τοὺς ὑποκινητὲς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων κατέληγε, ἐντούτοις, νὰ εἰσαγάγει ἓνα διαφορετικὸ σκεπτικὸ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς ἐξέγερσης, τὸ ὁποῖο καὶ ἀνταποκρινόταν στὶς πάγιες ἀπόψεις του γιὰ τὸ ρόλο τῶν ἔθνων στοὺς κόλπους τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του. Ὁ γνωστός, κυρίως ἀπὸ τὴν «Αὐτοβιογραφία», διάλογός του μὲ τὸν Τσάρο ἀντικατοπτρίζει πιστὰ τὴν ιδιαίτερη ἀντίληψή του γιὰ τὸν τρόπο ἐναρμόνισης σκοπῶν καὶ μέσων, ποὺ προσφέρονταν γιὰ νὰ συμβάλουν στὴν κατοχύρωση τῆς εἰρήνης καὶ στὴν ἀποτροπὴ μιᾶς μείζονος ἀναταραχῆς στὶς ἀνατολικὲς παρυφῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου:

Ἐὰς παραδεχθῶμεν, Μεγαλειότατε, ὅτι ὑπάρχει ἐπαναστατικὸν διευθυντήριον ἐν Παρισίοις, ἢ οἰοῦντο ἄλλοῦ, καὶ ὅτι ἐργάζεται ἀδιακόπως πρὸς ἀνατροπὴν ὅλων τῶν ὑφισταμένων κυβερνήσεων.

Ἐὰς δεχθῶμεν ὅτι αἱ κυβερνήσεις αὗται δὲν δύνανται κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καταπολεμηθῶσι καὶ νὰ νικηθῶσι τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον ἐχθρόν, εἰμὴ ἀντιτάσσουμεν εἰς αὐτὸν ἕνα στρατεύματα. Ἐὰς δεχθῶμεν, τέλος, ὅτι προσφεύγουν εἰς τὴν Ἑμετέραν Μεγαλειότητα ἵνα τύχουν τοιαύτης βοήθειας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μήπως ἡ Ἑμετέρα Μεγαλειότης δὲν ἔχει ἀρκετὰ στρατεύματα διὰ νὰ παράσχη τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ ἐπιβληθῆ συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς Τούρκους διὰ στρατιωτικῆς κινήσεως εἰς τὸν Προῦθον καί, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, εἰς τὸν Δούναβιν;

Ἐξ ἄλλου παραδίδοντες τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν αἰμοβόρον μανίαν τῶν Τούρκων, δὲν ὑποβοηθοῦμεν ἄραγε τὰ σχέδια τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικῶν αὐτουργῶν ἀντὶ νὰ τὰ ματαιώσωμεν; Ἐὰν οὗτοι ἔχουν κοινόν τι καθωρισμένον πρόγραμμα, τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἀποβλέπη εἰς τὸ νὰ περιελάττωι εἰς πλήρη ἀνυποληψίαν τὰς νομίμους κυβερνήσεις καὶ νὰ ἐξεγείρη ἐναντίον των τὴν κατακραυγὴν τῶν λαῶν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλειπόμενοι εἰς τὴν διακρίσιν τῶν Τούρκων θὰ ἀμυνθοῦν μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀπελπισίας. Τότε θὰ συμβῆ ἓν ἐκ τῶν ἐξῆς τριῶν: ἢ θὰ ὑποστῆ ἡ Ἑλλὰς τὴν τύχην τῶν παριστριῶν ἡγεμονιῶν, ἢ θὰ συντριψῆ διὰ παντός τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἢ, τέλος, ὁ ἀγὼν θὰ παραταθῆ μετ' ἐναλλασσομένων ἐπιτυχιῶν καὶ ἀποτυχιῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνή-

σεις θα τεθούν εις ίσην μοῖραν με τοὺς Τούρκους. Εἰς τὴν δευτέραν, θὰ ἀναγκασθῶν νὰ ἀναγνωρίσουν ἐν Ἑλλάδι μίαν κατάστασιν τὴν ὁποίαν θὰ ἔχουν προηγουμένως ἀποδοκιμάσει. Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν θὰ ἀφήσουν νὰ ὑφίσταται ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν λαῶν των τὸ πλέον ἐπικίνδυνον παράδειγμα, ἥκιστα δὲ κατάλληλον διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πνεύματα εἰς κατάστασιν ἡσυχίας, μονιμότητος καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης. Τὸ νὰ ἐλπίζωμεν διὰ διαπραγματεύσεων νὰ ἀγάγωμεν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ νὰ συμπεριφερθῶν πρὸς τοὺς χριστιανούς κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ λογικόν, αὐτὸ σημαίνει νὰ περιφρονήσωμεν τὴν πείραν τῶν αἰῶνων καὶ νὰ ἀγνοήσωμεν καὶ τὴν ἰδικὴν μας πείραν. Δια τοῦτο μόνον με τὴν δύναμιν τῶν ὄπλων δυνάμεθα, ἐφ' ὅσον ἔτι εἶναι καιρὸς, νὰ εἰρηνεύσωμεν τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς νὰ θέσωμεν ἐν κινδύνῳ τὴν γενικὴν συμμαχίαν, ἴσως δὲ μάλιστα νὰ τὴν καταστήσωμεν στενοτέραν συσφίγγοντες τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν δεσμούς, οἵτινες αἰσθητῶς ἐχαλαρώθησαν κατόπιν τῶν ἐν Τροπᾶου καὶ Λάυβαχ ληφθεῖσῶν ἀποφάσεων.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ με διέκοψε ἀντικρούων τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπόφιν καὶ ὑποστηρίζων ὅτι, μολονότι ἡ Ἀγγλία εἶχεν οἰκειοθελῶς ἀπομονωθῆ, ἡ εὐρωπαϊκὴ συμμαχία, μετὰ τὸ Τροπᾶου καὶ τὸ Λάυβαχ, εἶχε εἰ περὶ ποτὲ ἀποβῆ ἰσχυρά.²¹

Ἡ κατηγορηματικὴ ἀντίκρουση τῶν ἀποφῶν τοῦ Καποδίστρια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο ἀποτελοῦσε ἀντανάκλαση τῆς γενικότερης ἀρνήσεως τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας ἀκόμη καὶ νὰ τις συζητήσουν. Ἀντιμετωπίζοντας – ὅπως ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται – τὰ ἀμήχανα ὡς εἰρωνικὰ βλέμματα ὄλων τῶν ὁμολόγων του, ἐπέκρινε τὸ σύστημα πού εἶχε υἱοθετηθεῖ, ὡς ἀπρόσφορο γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὴ διένεξιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. «Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ status quo (στὴν Εὐρώπῃ)» – τοὺς ἐπεσήμανε – «τοῦτο παρῆλθε ἀνεπιστρεπτεῖ». Καὶ ἐπιλέγει: «Ἐκοιτάχθησαν, ὑψωσαν τοὺς ὤμους καὶ ἴσως με ὤκτιραν διὰ τὰς ὑπερβολὰς εἰς τὰς ἰδέας μου...»²².

Ἡ τοποθέτηση τοῦ Καποδίστρια ἀπέναντι ἀρχικὰ στὸ ζήτημα τῆς Νεαπόλεως καὶ κυρίως, στὴ συνέχεια, ἀπέναντι στὸ ἐλληνικὸ ζήτημα, αἰρετικὴ σὲ σχέση με τὴ στάση τῶν ὑπόλοιπων ἐκπροσώπων τῆς Συμμαχίας, θὰ ἐπιφέρει τελικὰ τὴ διάρρηξιν στὶς σχέσεις του με τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο καὶ θὰ ἐπισύρει, ἀναπόφευκτα, τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴ θέση τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Μέττερνιχ, νικητὴς στὴν ἀνιση αὐτὴ ἀναμέτρηση, πιστὸς ἐκφραστὴς τοῦ πνεύματος πού φάνηκε σὲ πάγια βάση νὰ ἐπικρατεῖ στοὺς κόλπους τῆς Συμμαχίας, θὰ θεωρήσει – γεγονὸς πού θὰ ἐπι-

21. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 146-147.

22. Αὐτοβιογραφία, δ.π., σσ. 140-141.

βεβαιωθεί— ὅτι καὶ ἡ θαυμαστὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἑπτανήσιου διπλωμάτη εἶχε τερματιστεῖ. Ὑποδηλώνει, ἄραγε, ἡ πρόβλεψη αὐτῆ μιᾶ χαιρέκακη ἀπλῶς διάθεση ἢ, μήπως, καὶ τὴν πεποίθηση τοῦ «ἀμαξηλάτη τῆς Εὐρώπης» ὅτι ὁ Κερκυραῖος εὐπατρίδης εἶχε μοιραῖα παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ὁδὸ —κατὰ τὴν ἐπικρατέστερη ἄποψη τὸν μονόδρομο— ποὺ εἶχε διανοιγῆ με τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης; Μήπως, πράγματι, πίσω ἀπὸ τὸν εἰρωνικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «ποιητῆ», ποὺ ὁ Αὐστριακὸς καγκελλάριος ὡμὰ τοῦ ἀπέδιδε, ὑποδηλωνόταν καὶ ἡ πεποίθησή του ὅτι οἱ ιδέες τοῦ Καποδίστρια ἀντέφασκαν στὴν οὐσία μὲ τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ ἑνὸς συστήματος τοῦ ὁποίου, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὑποστηρικτῆς; «Ἐκεῖνος διαπνέεται πάντοτε ἀπὸ ιδέες, ἐνῶ ἐγὼ ἀπλῶς ἀπὸ ρεαλισμό» —εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ, ἐνωρίτερα, στὴν κόμισσα De Lieven²³. Ἦταν, ἄραγε, πραγματοποιήσιμο —εἶναι δυνατὸ καὶ σήμερα νὰ διερωτηθοῦμε— τὸ ὄραμα μιᾶς Εὐρώπης, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας θὰ ἐξισορροποῦνταν ἡ παντοδυναμία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, θεσμικὰ ἐπιπλέον κατοχυρωμένη, μὲ τὴν ἀνάδειξη καὶ τὸ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητος τῶν ἀσθενέστερων ἐθνῶν καὶ λαῶν, ἡ παγίωση τοῦ status quo μὲ τὴν προοδευτικὴ κατίσχυση τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων, ἡ διασφάλιση, τέλος, τῆς ἀδιαμφισβήτητης κυριαρχίας τῶν ἡγεμόνων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐπικρατείας τους μὲ τὴ βαθμιαία εἰσαγωγή συνταγματικῶν θεσμῶν; Δύο αἰῶνες ἀργότερα εἶναι εὐλόγο νὰ ὑποστηριχτεῖ ἀνεπιφύλακτα ὅτι ὁ Καποδίστριας εἶχε ὀρθὰ διαγνώσει τὴ δυναμικὴ φορὰ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης. Ἡ πορεία του ὁμως πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση δὲν ἦταν ἐφικτὴ μέσα ἀπὸ τὴν στενωπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμμαχίας, τοὺς στρατηγικοὺς στόχους καὶ τὶς θεμελιακὰς ἀρχὲς τῆς ὁποίας εἶχε καταρχὴν καὶ ὁ ἴδιος ρητὰ υἰοθετήσει.

ABSTRACT

Constantine Svolopoulos, *The Image of Europe of John Capodistrias*

The presence of John Capodistrias on the diplomatic stage of Europe was associated with events and developments of decisive importance. What was the image of Europe, which the Corfiot politician envisaged? A conservative Europe, or a democratic and liberal Europe as defined by the principles of the French Revolution? The “old” or the “new” Europe? In the final analysis, it is probable that Capodistrias vainly tried to conciliate his fundamentally conservative views with liberal proposals, which contradicted with the maintenance of the conservative regime, which he himself had contributed in creating.

23. Στις 28 Δεκεμβρίου 1818, J. Hanoteaux, *Lettres du prince de Metternich à la comtesse De Lieven*, Παρίσι 1909, σ. 96.

